

Ольга Малюта

“ВИНАЙДЕННЯ ТРАДИЦІЙ” У ПЕРІОД НАЦІОНАЛЬНОГО ВІДРОДЖЕННЯ КІНЦЯ ХVІІІ – ПОЧАТКУ ХХ ст. (на прикладі європейських народів)

“Віднайдення традицій” наприкінці ХVІІІ – у ХІХ ст. народами, поневоленими Австрійською, Османською та Російською імперіями, припало на період національного відродження. Процес передбачав практику ритуального або символічного характеру, обумовлену прямо чи опосередковано прийнятими правилами, які прищепили певні цінності й норми поведінки через повторюваність, автоматичний зв’язок з минулим¹. Самоідентифікація, визнання стародавніх символів, мов, вивчення власної історії, усвідомлення себе націями, відбувалось під впливом розвинутих країн Європи.

В історіографії проблеми “винайдення традицій” присвячено упорядковане Е. Гобсбаумом та Т. Рейнджером² теоретичне дослідження, окремі аспекти монографії Б. Андерсона³. Теоретичні аспекти міфів та деміфологізації описані В. Потульницьким⁴, конкретно історичні містифікації – Г. Грабовичем⁵. В історіографії відсутнє комплексне дослідження, яке б здійснювало рецепцію українського досвіду. Мета нашого дослідження: реконструювати та деміфологізувати національні історичні традиції у європейських народів, вивчити вплив цих процесів на формування національної свідомості та держави.

У ХІХ ст. реконструкція національних традицій у процесі пробудження націй відбувалась у багатьох слов’янських народів. Епоха романтизму спонукала до зацікавленості народними традиціями, каталізувала народний потенціал та спрямувала на боротьбу за державність, народна пісня стала “молитвою національних рухів”⁶. При цьому, на першому

¹ Е. Гобсбаум, *Вступ: винаходження традицій*, Винайдення традицій, К. 2005, с. 13.

² *Винайдення традицій*, за ред. Е. Гобсбаума, Т. Рейнджера, К. (Ніка-Центр) 2005, 448 с.

³ Б. Андерсон, *Уявлені спільноти: Міркування щодо походження й поширення націоналізму*, вид. 2, К. (Критика) 2001, 272 с.

⁴ В. Потульницький, *Україна і всесвітня історія: Історіософія світової та української історії ХVІІ–ХХ століть*, К. (Либідь) 2002, 480 с.

⁵ Г. Грабович, *Вічне повернення містифікацій*, Критика 1–2 (39–40) (2001) 6–10; Г. Грабович, *Слідами національних містифікацій*, Критика 6 (44) (2001) 14–23.

⁶ Д. Павличко, *Калевала, Калевала: Фінський народний епос*, К. (Основи) 1995, с. 5.

академічному етапі відродження затребуваним стало збирання та видання фольклору (створення на цій базі національних пісень), інтерес до власної історії та національних героїв, написання наукових досліджень. Народи, які в силу історичних обставин втратили національний епос, не мали писаної пронаціональної історії, вивчали та визнавали, не відаючи того, міфотворчу, героїчну історію, створену національними провідниками.

Історія формування націй у XIX ст. всуціль пронизана міфами. Міфотворчість тієї доби, поширена у світовій практиці, була в основі “винайдення традиції”. Міф впливав на формування світогляду та світовідчуття, свідомості людства у цілому та націй зокрема, передував виникненню науки. Подекуди міфи ставали гіпотезами у наукових студиях вчених, та у більшості – це були результати творчих пошуків охочих відродити свою минувшину та її старожитності. Часом міфи перетворювались у національні, спонукаючи до відтворення національної пам’яті. Їх вплив на європейські народи був відчутним ще на початку XVIII ст.

Пошук нових фактів про давнє походження рідної валлійської (уельської) мови, змусив оксфордського палеонтолога і геолога Едварда Луйда здійснити її порівняльний аналіз із корнуельською, бретонською, ірландською, шотландським діалектом гельської мови, гіпотетично вивести її походження від материнської, названої кельтською, мови та написати й видати 1707 р. емпіричне дослідження “Британська археологія”. Тогочасна англійська інтелігенція швидко підхопила та розвинула “кельтський міф” Е. Луйда, незважаючи на те, що кельти не були пов’язані з Великою Британією, оскільки були її завойовниками. Сучасники затребували Луйдове захоплення стародавніми кельтами, що затьмарило неточність його наукового методу. Кельтський міф пробудив інтерес до своєї історії та археології у французів⁷.

Одними з перших на основі вивчення та домислення епічної традиції винаходили ідентичність шотландці. Наприкінці 1750-х рр. шотландський поет Джеймс Макферсон отримав доручення від лідера літературної громади Единбурга Г’ю Блера займатись збиранням гельського фольклору. 1760 р. в Единбурзі Макферсон опублікував збірку “Фрагменти давньої поезії”, зібраної в горах Шотландії та перекладеної з гельської (арзької) мови. Ця частина епосу стародавніх бардів отримала схвалення громадськості. Окрилений успіхом Макферсон 1765 р. видав за справжні, створені ним у вигляді поеми на підставі кельтських легенд,

⁷ П. Морган, *З небуття на поверхню: пошуки валлійського минулого в період романтизму, Винайдення традиції*, за ред. Е. Гобсбаума, Т. Рейнджера, К. (Ніка-Центр) 2005, с. 86–88.

ірландських саг, стилізовані у доромантичному дусі під давню народну поезію пісні легендарного воїна-барда Оссіана. Зібрання вийшло у двох томах під назвою "Твори Оссіана, сина Фінгала (Фіна)". Переспівані й перекладені твори започаткували окремих напрям у літературі⁸.

Скандинави прагнули довести свою приналежність до найстаріших націй, тому міфічне давнє походження увічнювалось декретами їх правителів про збирання старовини та дописування народної творчості датчан, фінів, шведів (король Данії Християн IV, король Швеції Густав II Адольф). "Батько фінської історії" Г. Порган у 60–70-х рр. XVIII ст. видав багатотомне зібрання народної поезії, лікар З. Топеліус записав і опублікував п'ять томів рун⁹. Визнаний фінський народний епос "Калевала", як з'ясувалось, мав автора. Праця, відтворюючи вплив християнства, вела оповідь від творення світу та оспівувала людей праці. Лікар Еліас Леннрот, розвиваючи своє захоплення фольклором у Карелії (фінській), 1835 р. упорядкував за грецькою моделлю фінський епос та видав його під назвою "Стара Калевала" (32 руни, понад 12 тис. рядків). Опрацьовуючи зібраний матеріал, Е. Леннрот помітив повторюваність героїв, тому об'єднав поезію у велику поему. Видана 1849 р. остаточна редакція "Калевали", сприйнята як відтворений національний епос, мала 50 синтезованих рун (близько 23 тис. рядків). Мовою рун є карельський діалект. Е. Леннрот унормовував мову різних варіантів наративних поезій, усунув діалектні відмінності рун, доповнив їх рядками із інших, часом – іншими варіантами тієї ж поезії, іноді іншими наративами, деколи – поезіями інших жанрів. Е. Леннрот надав епосу загальнонаціонального звучання, згармонізував згідно з правилами, які з часом стали нормами фінської літературної мови. Результатом стала естетично досконаліша, але неавтентична поема. Фінські вчені вважали лише 3 % варіантів (як і композицію) власне авторськими, інші – народними. При цьому, покоління Леннрота, не помічаючи міфотворчості, вважало "Калевалу" справжнім епосом фінського народу. Е. Леннрот боровся за рівноправність фінської та шведської мов, видав чимало збірників народної творчості різних жанрів, уклав шведсько-фінський словник. Історичне значення поеми полягало у тому, що вона вплинула на національне самоусвідомлення фінів, врятувала націю від шведської та російської асиміляції. "Калевала" піднесла фінську мову до рівня літературної¹⁰.

⁸ Г. Грабович, *Вічне повернення містифікації*, с. 6.

⁹ Д. Павличко, *Op. cit.*, с. 5, 7

¹⁰ *Ibid.*, с. 7.

Руни, поширені на території, заселеній фінами та естонцями, стали основою для написання і “Калевали”, і “Калевіпоега”¹¹. Національний епос естонців “Калевіпоег” скомпонував і видав на основі народних епічних пісень у працях Вченого естонського товариства 1857–1861 рр. естонський поет Фрідріх Кройцвальд. Перше популярне видання естонського епосу вийшло 1862 р. та стало працею для вчених, згодом його студював народ¹².

Чимало міфів пов’язано з норвезькою, нібито забутою “Сповідінчеською піснею”, яку датували VIII–IX ст., часом проникнення християнства в Норвегію. Норвезький дослідник та видавець книги псалмів, священик М. Ландстад здійснював служіння Богу в долині Телемарк, де з найдавніших часів незмінно збереглись старовинні звичаї, мова, обряди, традиції. Під впливом датського поета фон Грундтвіга, він у 1850 р. об’їздив всю країну, нотуючи давні легенди та народні мелодії. Записану Ландстадом популярну серед жителів гірської долини “Сповідінчеську пісню” швидко засвоїли норвежці та більшість північних народів. Норвезькому народу вона була близькою, оскільки чимало прихильників прагнуло оживити близьку до пангерманської, давню норвезьку мову. Мова пісні була співзвучною давній мові, тому вона швидко стала відомою¹³.

Писана рунічним письмом давньою фризійською мовою, віднайдена на півночі Нідерландів 1867 року “Ура-Лінда-Бук”, нібито описала праісторію фризійського народу, що ґрунтувалась на писаннях XVIII ст., проте у середині XIX ст. була викрита як містифікація¹⁴.

“Чеський варіант” міфотворчої історії, яка замінила героїчний епос, є найбільш раннім у реконструкції “винайдених традицій”. Справжнє пробудження чеської нації спричинили “віднайдені” пам’ятки чеської давнини – Краледворський та Зеленогорський рукописи. Досі вчені дискутують щодо їх походження та оригінальності, та, незважаючи на їх природу, важливим та беззаперечним є їх історичне значення. Авторство приписують філологу-славісту Вацлаву Ганці та письменнику Йозефу Лінді. Обидва рукописи потрапили до Патріотичного музею (з 1848 року Національного), заснованого 1818 року на жертви чеської аристократії під проводом графа Каенара Штенберга та секретаря Королівського товариства наук

¹¹ Д. Павличко, *Op. cit.*, с. 12.

¹² Г. Грабович, *Слідами національних містифікацій*, с. 17.

¹³ Р. Штайнер, *Взаимосвязь человека с элементарным миром*, Калуга (Духовное познание) 2001, с. 170, 171, 267.

¹⁴ Г. Грабович, *Слідами національних містифікацій*, с. 17.

Чехії, автора першої наукової історії чеського народу Франтишека Палацького. У музеї зберігались зібрання книг, рукописів, колекцій. Ботаніка, мінеролога, фітопалеонтолога К. Штенберга обрали першим президентом, попечителем та керуючим музею, Ф. Палацького у 1841 р. – секретарем музею, В. Ганку – бібліотекарем. Природничі тенденції в роки правління імператора Йосифа II Австрійського та особистий науковий інтерес графа Штенберга до дисциплін відповідного профілю, зумовили природничу спеціалізацію музею. До поширення тенденцій романтизму музей¹⁵ не цікавився набуттям історичних артефактів, проте 1818 р. чеських громадян закликали передавати на зберігання пам'ятки старовини. Відповіддю було отримання рукопису з анонімним супровідним листом, у якому дописувач побажав залишитись невідомим, визнаючи себе особою, підвладною німецькому господарю. Так до музею потрапив Зеленогорський рукопис. Невдовзі В. Ганка передав цілісний список Краледворського рукопису. Національний музей став місцем зберігання обох рукописів.

У вересні 1817 року чеський археолог, нумізмат, видавець В. Ганка, гостюючи у товариша в містечку Кралевін, дізнався про стару гуситську зброю та рукописи. У церковній башті 16 вересня 1817 р. у костелі деканату міста Двур-Кралове (м. Кьонігінроф) на Ельбі він відшукав згорток пергаменту з 12 цілісних аркушів. Знайдений В. Ганкою уривок рукопису нараховував чотири неповні розділи (25–28) третьої частини існуючого збірника літературних пам'яток чеської старовини. В уривку були зібрані епічні вірші про події чеської історії від середини XIII ст. та народні ліричні пісні. Всього збереглось 14 текстів – 6 епічних поезій, 6 ліричних, 2 ліроепічні в віршах середньовічною чеською мовою. У рукописі йшлося про героїчний період історії, боротьбу чехів із загарбниками, у ліричних піснях вцілили зразки народної поезії. Відкрита В. Ганкою пам'ятка була збірником поем та пісень XIII–XIX ст., містила національні легенди, описувала давні події чеської історії, чим підживлювала відчуття національного самоусвідомлення, тверду здатність до національної свободи. Відкриття рукопису, який назвали Краледворським, стало подією для слов'янського світу: чехи побачили в ньому найкращий твір старої поезії слов'ян. В. Ганка отримав матеріали у всіх збирачів тексту, та віддав цілісний Краледворський рукопис до Національного музею Праги¹⁶. Сам став бібліотекарем

¹⁵ Національний музей у Празі нині нараховує майже 14 млн. одиниць з природознавства, історії, мистецтва, музики, бібліотекознавства.

¹⁶ Вячеслав Ганка, Современное обозрение 5 (s. a.) 13. – Вырезка из журн: *Современник*, т. LXXXVI, отд. II, с. 36 (комп. № 5).

та завідувачем фондів музею, а також викладав слов'янські мови у Карловому університеті.

1816 р. першу старочеську поезію за таємничих обставин виявив на дошці свого письмового столу друг В. Ганки, тоді ще студент Й. Лінда. Текст отримав назву “Пісні вишеградські” (“Пісня під Вишеградом” (XIII ст.)).

Перші відомості про Краледворський рукопис та його уривки вмістив у своїй історії чеської літератури фундатор чеського слов'янознавства, славіст Йозеф Добровський, студентом якого в свій час був В. Ганка. Досвід із вивчення рукописів Й. Добровський мав, оскільки ще 1792 р. за сприяння празького товариства відряджався до Стокгольма, Петербурга, Москви, Варшави, Кракова збирати та вивчати слов'янські рукописи, очищувати чеську духовну спадщину від австрійського впливу. Проте невдовзі Й. Добровський започаткує полеміку щодо оригінальності Краледворського рукопису. Повне видання з наданою В. Ганкою назвою “Краледворський рукопис” вийшло через рік з німецьким перекладом В. Свободи окремою частиною “Старовинних віршів”. Чеські пам'ятки до появи рукопису не містили нічого живого й самотнього. Тому Краледворський рукопис користувався успіхом у чехів, підживлював їх національні почуття й віру у відновлення незалежності. Краледворський рукопис являв собою пергаментний зошит, характер письма книжковий готичний. У ньому 14 пісень (6 епічних, 3 лірико-епічні, 5 власне ліричних). Мовилось про вигнання поляків із Праги 1004 року, перемогу над саксами й татарами. Повне видання 1818 р. здійснено у Празі Й. Добровським, який датував його на початку 1290–1310 рр. В європейській літературі Краледворський рукопис переклали усіма мовами. Українською – М. Шашкевич, С. Руданський, І. Верхратський, І. Франко. П. Житецький, досліджуючи героїв Краледворського рукопису, стверджував, що головною частиною рукопису є епічний твір¹⁷.

З поширенням рукопису зросла популярність В. Ганки. Він дослідник старовини, бібліографії, нумізматики, видавець та перекладач, завершував започаткований Й. Добровським великий німецько-чеський словник (видано 1821), написав чеську граматику. В. Ганка брав активну участь у впорядкуванні п'ятитомного тлумачного словника Юнгмана¹⁸ (чеською мовою з перекладом словарних статей німецькою), видав “Обзор чешской истории”, складені за браком автентичних народних пісень “Чешские

¹⁷ *IP НБУВ*, ф. I, од. зб. 46634, арк. 1зв., 7зв.

¹⁸ Йозеф Юнгман – декан, згодом ректор Празького університету, автор “Історії Чеської літератури”.

исторические песни" німецькою та чеською мовами. Перекладав сербські та українські пісні. Переклав та видав у чеському перекладі російською мовою "Слово о полку Ігоревім" з передмовою чеською, сербською, польською, російською мовами. Ганка був автором чеської, польської, російської граматики.

1818 р. розшифрували ще один давньочеський манускрипт. Ще до відкриття, незалежно від знахідки В. Ганкою Краледворського рукопису, управляючий, а водночас австрійський генерал-фельдмаршал, казначей і архіваріус сина посла в Іспанії (згодом австрійського віце-канцлера) графа Єроніма фон Коллоредо-Мансфельда, Й. Коварж знайшов у старому архіві свого господаря в Зеленогорському замку Грюнберг (Західна Чехія) рукопис й показав декану найближчого містечка. Разом вирішили передати його до Національного музею у Празі. Місію виконав І. Коварж. Перебуваючи у Празі й боючись гніву господаря, він, не зазначаючи імені, переслав рукопис поштою¹⁹. Граф Штенберг отримав для Патріотичного музею цей анонімний твір на двох аркушах давнього пергаменту. Рукопис Зеленогорський – 4 пергаментні аркуші, 2 текстові уривки: перший описував завершення сейму (9 рядків), другий – 120 віршів – суд Любуші та двох братів Худоша та Стяглава. Поема про суд Любуші перегукувалась з ідеалами чеських патріотів. Вперше видано 1820 р. у Польщі. Перше чеське видання 1822 р. у журналі "Крок". Рукопис знайшов чимало симпатиків, та Й. Добровський оголосив його підробкою, через що рукопис віддали до сховища музею й невдовзі забули. Через деякий час польський вчений-археолог Раковецькі отримав із Праги й видав у Польщі список рукопису. Рукопис виявився давньочеською поемою "Суд Любуші" ("Любушин суд"). Опублікований твір знайшов апологетів, проте 1824 р. із відвертим викриттям виступив Й. Добровський, вважаючи його літературним фальсифікатом, стверджуючи, що чеські патріоти підробляли давні пергаменти. Творцем "Любушиного суду" вважав когось з кращих знавців літературної старовини – Лінду, Юнгмана, Ганку.

Невдовзі з'явилося ще декілька відкритих чеських пам'яток: "Милосна пісня короля Вацлава" (1819), глоси в словнику "Mater Verborum" (1827), старочеський переклад Євангелії Святого Йоанна (1828). 1849 року вже шістдесятилітній В. Ганка оголосив про віднайдення та видав "Любушине пророцтво". Ці менші пам'ятки розпізнали як фальсифікати²⁰.

Полеміка щодо Краледворського та Зеленогорського рукописів відбувалась впродовж XIX ст., триває і досі. Вивчення рукописів та їх оцінювання

¹⁹ Вячеслав Ганка, *Op. cit.*, с. 36.

²⁰ Г. Грабович, *Слідами національних містифікацій*, с. 14.

у ХІХ ст. припало на три етапи: 1816–1828, 1829–1859, 1886–1914. Основним викривачем виступав Й. Добровський. Вчений Б. Копітар намагався підкріпити таку позицію науковими доказами. Апологетом рукопису став Ф. Палацький, який виступив з критичною статтею щодо другого видання Краледворського рукопису, де вмістили “Суд Любуші”. Копітар і далі сумнівався, вважаючи, що несправжнім є також Краледворський рукопис, автором якого вбачав Ганку, який нібито наслідуючи сербські пісні, створив рукопис. П. Шафарик та Ф. Палацький взялись за вивчення пам’яток, виданих 1840 р., намагаючись визначити особу анонімного дописувача до музею, який надіслав рукопис 1818 р. Ймовірним дописувачем вважали одного із німецьких графів Норберта Ванека. Їх дослідження не спростовували оригінальності творів, навпаки “батько народу” Ф. Палацький (захищав рукописи від 1829 р., як не стало Й. Добровського) твердив про автентичність пам’яток та відкриття їх наукою після 1817 р. Його авторитет посилював значення й забезпечував автентичність пам’яток. Чеські будителі Ф. Палацький, П. Шафарик відкидали сумніви, наполягаючи на існуванні особливої середньовічної чеської школи письма та високій культурі чеського суспільства Х–ХІІІ ст. Завдяки апологетиці П. Шафарика та Ф. Палацького Краледворський та Зеленогорський рукопис стали символом чеської нації. Дискусія з припущеннями про недостовірність цих історичних джерел не підірвала авторитету історичних пам’яток, визнаних слов’янськими вченими та чехами, що вважали пам’ятки кращим здобутком давнини. Обидва рукописи перевидавали десятки разів, 1860-х рр. перекладені польською, російською, сербською, хорватською мовами.

1859 р. віденський професор М. Бюденгер у статті “Краледворський рукопис і його сестри” довів: інші рукописи, автентичність яких захищав Ф. Палацький, фальшивки. Це підтверджували Копітар, Міклошич. Виникало питання: чому Палацький їх захищав?²¹ Поза науковою дискусією залишився чеський народ, який під впливом чи то справжніх, чи то вигаданих пам’яток став нацією.

16 січня 1861 р. Прагу сколихнула багатотисячна національна маніфестація, що виявилась жалобною ходою: В. Ганку востаннє проводила майже п’ята частина празького населення, серед якого було чимало знаті. Ця подія засвідчила, що чеська нація відродилась і визнала свого провідника.

1969 р. до 150-річчя оприлюднення Краледворського та Зеленогорського рукописів видавництво Чехословацької академії наук випустило

²¹ Г. Грабович, *Слідами національних містифікацій*, с. 14–15.

колективну працю, підготовлену Народним музеєм у Празі. Праця узагальнила рівень дослідженості рукописів у палеографічній, технічній, мовознавчій, історичній, літературознавчій галузях. Фахівці кожної з галузей заперечували середньовічне походження (між IX і XII–XIV ст.) Краледворського та Зеленогорського рукописів, вважаючи їх підробками XIX ст. Технічні експерти визнали рукописи палімпсестами: пергамент і деякі ініціали первісного писання справжні, стиль і граматика накладеного тексту вказували на пізніший час створення. Резонанс був неймовірним. Проте, містифікації, що покликали відродження історичної пам'яті чехів, виправдала нація. Слов'янські літератури, зокрема чеську, у XIX ст. в Європі помітили завдяки Краледворському рукопису та пісням Караджича.

В українській історії відома своя історична пам'ятка кінця XVIII – початку XIX ст. – "Історія русів", що постала на громадське вивчення лише у XIX ст. Праця та її авторство і досі є предметом наукового обговорення. Відсутній оригінал твору та опис списків. Найстаріша копія написана на папері з водяним знаком "1809 р.". Дослідники "Історії русів" вважали, що твір є публіцистичним. Поширений рукопис героїчної історії України швидко завоював популярність у колах сучасної йому інтелігенції, та через домисленість окремих історичних фактів, навіть після оприлюднення, не став науковою працею. Вперше "Історію русів" опублікував 1846 р. секретар наукового товариства, професор Московського університету О. Бодяньський у "Чтениях Московского общества истории и древностей российских"²². Цьому передувало поширення праці у чисельній кількості списків. Національний характер героїв, історичних подій, розмаїття традицій, відтворення народних легенд, переказів, історичних дум, пісень створили справжню національну історію українського народу²³. Особлива увага акцентувалась на національно-визвольній боротьбі українців упродовж XVI–XVII ст. Писана російською мовою у романтичному дусі "Історія русів" у нестандартному автономістичному баченні відтворила минуле українського народу, дух нації, нагадала про історичні корені українців, засвідчила науковий інтерес еліти до свого народу, усвідомлення національної самобутності українців. У книзі історія південно-східних слов'ян починалась від часів їх родоначальника Яфета (сина Ноя), витоки русів (українців) велись від середньовічної Київської Русі

²² Я. Мишанич, "Історія русів": історіографія, проблематика, поетика, К. (Обереги) 1999, с. 13.

²³ О. Мішуков, *Філологія. Історія. Культура*, К. (Парламентське видавництво) 2002, т. 1, с. 6–7.

(першодержави тільки українського народу) до Козацької держави. Праця реанімувала давньоруську традицію. “Історія русів” як зразок історико-мемуарної прози, написана у традиціях козацьких літописів. Автор “Історії русів” свого часу вперше показав І. Мазепу патріотом України, державником. Авторство твору приписували Григорію Полетиці (батьку), Василю Полетиці (сину), Григорію Кониському, Олексію Безбородьку, Кирилу Розумовському, князю Репніну, Архипу Худорбі. Дослідження багатьох вчених щодо твору дискусійні. Твір створено на основі народної епічної традиції. Логіка викладу історичних подій в “Історії русів” закладена в національному міфі, який народ сприймав за основу історії, рівноцінності викладу, міфологізованих інтерпретаціях. “Історія русів” стала обґрунтуванням прав України на своє власне державно-політичне, соціально-культурне, релігійне життя²⁴, оскільки була написана у період інкорпорації українських земель Російською імперією.

Розвиток науки та утвердження нових націй її засобами відбувався в унісон поширенню та вивченню міфів. Наукові дослідження виконували деміфологізуючу роль.

Сербський лінгвіст Вук Караджич реформував сербську літературну мову, уклав і видав граматику сербської мови, стандартизував сербську кирилицю (увів реформи в орфографії), створив і 1818 р. видав перший словник сербської мови. В. Караджич збирав і записував народні пісні, що дозволило йому видати 1814 р. книгу “Мала простонародня славяно-сербська песнарица” (“Малий слов’яносербський пісенник простого народу”), чотиритомні “Сербські народні пісні” (1823–1833), збірку сербських народних казок та матеріалів до звичаїв сербського народу. 1820 р. В. Караджич почав перекладати, а 1847 р. видав народною сербською мовою Євангеліє.

Вивчення фольклору й збирання народного епосу відбувалось одночасно з публікацією граматик і словників. Католицький священик Й. Добровський випустив 1792 р. першу систематизовану історію чеської мови й літератури. Впродовж 1835–1839 рр. вийшов п’ятитомний чесько-німецький словник Й. Юнгмана. І. Аасен випустив нову норвезьку граматику (1848) і словник (1850). Завдяки новаторській праці вчених на півночі Балкан сформувались словенська, сербсько-хорватська, болгарська літературні мови. 1819 р. з’явилась перша українська граматика²⁵.

Однією із “винайдених традицій”, а водночас символом самотності незалежної країни, відтворення національних та політичних традицій, є

²⁴ Я. Мишанич, *Op. cit.*, с. 3, 4, 10.

²⁵ Б. Андерсон, *Op. cit.*, с. 95–97.

гімн. Написання у ХІХ ст. національних пісень, які у період державотворення ставали гімнами, вело витоки від давньовізантійської традиції. Її вплив на європейські народи відчувався у поширенні церковної поезії – гімнографії, підґрунтям до якої були міфи. Рецепцією візантійської гімнографії стала світська національна піснетворчість, яка походила від псалмів або зберігала ознаки величань. На ранньому етапі світського гімнотворення величали найвищих державних осіб, окремі гімни нагадували за звучанням літургії, деякі зберегли слово “псалм” у назві. У ХІХ ст. чимало народів, мріючи про власну державність, створили національні пісні, які у момент проголошення державної незалежності через свою історичну роль стали народними гімнами. Найстарішим національним гімном є нідерландський гімн “Het Wilhelmus”. Та своєрідним стандартом для багатьох країн світу вважають гімн Великої Британії “Боже, бережи королеву”, що отримав такий статус у силу традиції, але не затверджувався як офіційний (державний).

Католицький священник із кантона Урі Альберих Цвіссиг написав оригінальну партитуру “Швейцарського псалму” та пристосував музику, написану до біблійного псалму до рядків вірша Леонарда Відмера. А. Цвіссиг 22 листопада 1841 р. вперше виконав покладений на музику твір. Історичні події півстолітнього майбуття перетворили “Швейцарський псалм” у національний гімн, який 1961 р. отримав статус тимчасового, а з 1981 р. – постійного гімна Швейцарії. Гімн має духовний зміст, закликає швейцарців до молитви. Незважаючи на неодноразові спроби замінити його, він продовжує виконувати роль державного.

“Пісня польських легіонів в Італії” (“Jeszcze Polska nie umarła”), названа “Мазуркою Домбровського”, написана літератором Ю. Вибіцьким для створених генералом Я. Домбровським допоміжних у війнах Франції з Австрією (з метою виборювання польської незалежності) польських легіонів. Поляки, на відміну від чехів, зберегли старожитності, а разом із ними героїчне минуле, тому у нації не виникало потреби містифікувати власну історію. Навпаки – існувала тривала традиція державності поляків, перервана трьома розподілами Речі Посполитої. У часи, коли більшість слов’янських народів підносили свою національну свідомість, поляки боролись за відродження втраченої наприкінці ХVІІІ ст. держави. Польські міфи мали відгук в Україні. За спогадами сучасників, П. Чубинський писав вірш “Ще не вмерла України ні слава, ні воля” під впливом польської національної пісні. М. Вербицький написав музику до цієї української пісні за принципом хору до літургії.

Поділ суспільств у “відроджених націй” на апологетів містифікацій та борців “за справжню історію” (нефальсифіковану), засвідчив: “вигадані герої” та “пам’ятки”, замінюючи втрачений героїчний епос, підносять дух націй, готують їх до державотворення. Народи твердо вірили в міф, вважаючи його дійсністю і навіть тоді, коли його поставили під сумнів, а національне відродження відбулось, провідників героїв не скинули з п’єдестала, розуміючи справжніми цінностями національне та державне життя. Чеська нація у ХІХ ст. і чути не хотіла про недостовірність джерел, незважаючи на полеміку про фальсифікати. Чехи повірили в міф, який довів їм давність історії та дозволив після найбільшої поразки за всю історію – у битві на Білій горі 1620 року, та відродили націю. Українці, читаючи “Історію русів”, відродили в історичній пам’яті своє давнє минуле, засвідчили давність та наступність української історії. Усвідомлення себе народом зі славним минулим, дозволило їм стати нацією та боротись за державу. Світові міфи стали архетипами майбутнього національного життя. І як би вони не були представлені: чи то у вигляді національного епосу, чи національних пісень, їх, як і сам процес міфологізації, викрити неможливо, особливо тоді, коли ними живе, мислить і надихається нація. Міфологізація національних традицій у ХІХ ст. сприяла народженню у “відроджених націй” нових поколінь державотворців.